తేది: 19-09-2025

1. అక్బర్ పాలనలో భూ రెవెన్యూ పరిపాలనను వివరించండి. జబ్తి (బందోబస్త్) వ్యవస్థ, దహ్సాల మరియు మునసబ్దారి వ్యవస్థ మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క ఆర్థిక స్థిరత్వానికి ఎలా దోహదపడ్డాయి?

మూడవ మొఘల్ చక్రవర్తి అక్బర్ (పాలన 1556–1605), మొఘల్ సామ్రాజ్యానికి బలమైన పరిపాలనా పునాది వేసిన ఘనత పొందాడు. అతని పాలనలో కీలకమైన అంశం సమర్థవంతమైన భూ ఆదాయ వ్యవస్థ మరియు మానసబ్దారీ వ్యవస్థ, ఇది సామ్రాజ్య ఆర్థిక వ్యవస్థను స్థిరీకరించడానికి మరియు కేంద్ర అధికారాన్ని బలోపేతం చేయడానికి సహాయపడింది. ఈ వ్యవస్థలను సంస్థాగతీకరించడంలో అతని ఆర్థిక మంత్రి రాజా తోడర్ మల్ కీలక పాత్ర పోషించారు.

జబ్తి లేదా బందోబస్త్ వ్యవస్థ

- ఐన్-ఇ-దహ్సాల అని కూడా పిలువబడే ఈ వ్యవస్థ రాజా తోడర్ మల్ మార్గదర్శకత్వంలో అమలు చేయబడింది.
- ఇది వ్యవసాయ భూమి యొక్క సర్వే మరియు కొలత ఆధారంగా రూపొందించబడింది.
- భూమిని మూడు వర్గాలుగా విభజించారు: పోలాజ్ (ప్రతి సంవత్సరం సాగు చేయబడుతుంది), పరౌటి (బీడుగా వదిలిపేయబడుతుంది) మరియు చాచర్ (3-4 సంవత్సరాలు సాగు చేయబడలేదు).
- భూమి ఉత్పాదకతను అంచనా వేసి, గత పదేళ్ల సగటు ఉత్పత్తి మరియు ధరలను లెక్కించారు.
- దీని ఆధారంగా, రాష్ట్రం ఒక వాటాను నిర్ణయించింది - సాధారణంగా సగటు ఉత్పత్తిలో మూడింట ఒక వంతు, నగదు రూపంలో చెల్లించబడుతుంది.
- ఈ వ్యవస్థ ప్రధానంగా ఢిల్లీ, లాహోర్, అలహాబాద్, ఆగ్రా మరియు పరిసర ప్రాంతాలతో సహా ఉత్తర భారతదేశంలో ప్రబలంగా ఉంది.

దహ్సాల వ్యవస్థ

1580లో ప్రవేశపెట్టబడిన దహ్సాల వ్యవస్థ జాబ్తి యొక్క శుద్ధి చేసిన రూపం **దహ్సాల వ్యవస్థ**

- ఇది ప్రామాణిక ఆదాయ డిమాండ్‌ను నిర్ణయించడానికి పది సంవత్సరాలలో ఉత్పత్తి మరియు ధరను సగటున లెక్కించింది.
- ఇది ఏకరూపత మరియు అంచనా వేయదగిన స్థితిని తీసుకువచ్చింది, వార్షిక హెచ్చుతగ్గుల నుండి రైతులకు ఉపశమనం కలిగించింది. ఆదాయాన్ని నగదు రూపంలో చెల్లించారు, ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ద్రవ్యీకరణను ప్రోత్సహించారు మరియు వస్తు చెల్లింపుల భారాన్ని తగ్గించారు.
- సమర్థవంతమైన ఆదాయ సేకరణను నిర్ధారించడానికి ప్రతి జిల్లాలో కరోరిలు అని పిలువబడే అధికారులను నియమించారు.

మునసబ్దారి వ్యవస్థ

- అక్బర్ తన ప్రభువులను మరియు ఉద్యోగస్వామ్యాన్ని నిర్వహించడానికి సైనిక-కమ్-పౌర పరిపాలనా నిర్మాణమైన మన్సబ్దారీ వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టాడు.
- మన్సబ్దార్ కు సంఖ్యాపరమైన ర్యాంక్ (మన్సబ్) కేటాయించబడింది, ఇది ఇలా నిర్ణయించింది:
    - జాట్: అధికారి వ్యక్తిగత హోదా మరియు జీతం.
    - సవార్: అధికారి నిర్వహించాల్సిన అశ్వికదళ సిబ్బంది సంఖ్య.
- రెవెన్యూ అసైన్మెంట్లు (జాగీర్లు) జీతానికి బదులుగా మన్సబ్దార్లకు ఇవ్వబడ్డాయి, వారు ఆదాయాన్ని వసూలు చేయడానికి మరియు దళాలను నిర్వహించడానికి ఉపయోగించారు.
- ఈ వ్యవస్థ మొఘల్ ప్రభువులు విశ్వాసపాత్రంగా ఉండేలా చేసింది మరియు ఖజానాపై ప్రత్యక్ష ఆర్థిక భారం లేకుండా సైన్యాన్ని క్రమం తప్పకుండా నిర్వహించేది.

ఆర్థిక స్థిరత్వానికి తోడ్పాటు

- జబ్తి మరియు దహ్సాల వ్యవస్థలు స్థిరమైన వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థను సృష్టించాయి, ఆదాయ సామర్థ్యాన్ని మెరుగుపరిచాయి మరియు రాష్ట్ర వ్యయ ప్రణాళిక సామర్థ్యాన్ని పెంచాయి.
- నగదు ఆధారిత ఆదాయ వ్యవస్థ మార్కెట్ కార్యకలాపాలను పెంచింది, ఇది వాణిజ్యం మరియు పట్టణీకరణ విస్తరణకు దారితీసింది.
- మన్సబ్దారి వ్యవస్థ పాలక ఉన్నత వర్గాన్ని సామ్రాజ్య పరిపాలనా నిర్మాణంలో అనుసంధానించింది, తిరుగుబాటును తగ్గించి రాజకీయ ఐక్యతను బలోపేతం చేసింది.
- ఆదాయ సేకరణను వికేంద్రీకరించడం ద్వారా కానీ విధాన నియంత్రణను కేంద్రీకరించడం ద్వారా, అక్బర్ ఆర్థిక జవాబుదారీతనం మరియు సామ్రాజ్య ఐక్యతను నిర్ధారించాడు.

ముగింపు

అక్బర్ భూ రెవెన్యూ పరిపాలన మరియు మునసబ్దారీ వ్యవస్థ మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క దీర్ఘాయువు మరియు ఆర్థిక శ్రేయస్సుకు కీలకమైనవి. ఈ వ్యవస్థలు అక్బర్ దార్శనిక విధానాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి, కేంద్రీకృత విధాన రూపకల్పనను స్థానిక అమలుతో సమతుల్యం చేస్తాయి, ఇది సామ్రాజ్యం దాని విస్తారమైన ప్రాదేశిక మరియు పరిపాలనా పరిధిని సమర్థవంతంగా కొనసాగించడానికి వీలు కల్పించింది.

2. భారతీయ కళా చరిత్రలోని కుడ్యచిత్రాలు మరియు సూక్ష్మ చిత్రాలను పోల్చి, విభేదించండి. అజంతా, విజయనగరం, మొఘల్ మరియు రాజ్‌పుత్ పాఠశాలల ఉదాహరణలతో వాటి ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.

భారతీయ చిత్రలేఖనం సుదీర్ఘమైన మరియు వైవిధ్యమైన సంప్రదాయాన్ని కలిగి ఉంది, ముఖ్యంగా కుడ్యచిత్రాలు మరియు సూక్ష్మచిత్రాలను కలిగి ఉంటుంది. కుడ్యచిత్రాలు గోడలపై సృష్టించబడిన పెద్ద-స్థాయి కళాకృతులు అయితే, సూక్ష్మచిత్రాలు సాధారణంగా చేతితో రాసిన మరియు సేకరణ పుస్తకంలో కనిపించే చిన్న, వివరణాత్మక రచనలు. రెండు రూపాలు వేర్వేరు కాలాల్లో అభివృద్ధి చెందాయి మరియు భారతదేశం యొక్క గొప్ప సాంస్కృతిక, మతపరమైన మరియు రాజకీయ చరిత్రను సూచిస్తాయి.

కుడ్యచిత్రాలు: లక్షణాలు మరియు ఉదాహరణలు

- కుడ్యచిత్రాలు అనేవి పెద్ద-పరిమాణ గోడ చిత్రాలు, ఇవి తరచుగా మతపరమైన మరియు పౌరాణిక ఇతివృత్తాలను వర్ణిస్తాయి.
- వాటిని ఆలయ గోడలు, గుహలు మరియు రాజభవనాలపై ఫ్రెస్కో లేదా టెంపెరా టెక్నిక్ ఉపయోగించి అమలు చేశారు.

ముఖ్య ఉదాహరణలు:

1. **అజంతా కుడ్యచిత్రాలు (క్రీస్తుపూర్వం 2వ శతాబ్దం - క్రీశ 6వ శతాబ్దం):**
    - జాతక కథల నుండి బౌద్ధ ఇతివృత్తాలు.
    - రేఖా చిత్రాలు, వ్యక్తీకరణ ముఖాలు మరియు శక్తివంతమైన సహజ రంగులు.
    - గుహ గోడలపై ఫ్రెస్కో టెక్నిక్.
2. **విజయనగర కుడ్యచిత్రాలు (14వ–16వ శతాబ్దాలు CE):**
    - లేపాక్షి ఆలయం (ఆంధ్రప్రదేశ్) లో కనుగొనబడింది.
    - రామాయణం మరియు మహాభారతం నుండి ఘట్టాలను వర్ణించండి.
    - ప్రకాశవంతమైన రంగులు మరియు శైలీకృత బొమ్మల వాడకం.
3. **చోళ కుడ్యచిత్రాలు (తమిళనాడు):**
    - బృహదేశ్వర ఆలయంలో శైవ ఇతివృత్తాలను చిత్రీకరిస్తుంది.
    - సహజ వర్ణద్రవ్యం మరియు కథన ప్యానెల్‌ల వాడకం.

ARK Reflections IAS

సూక్ష్మ చిత్రాలు: లక్షణాలు మరియు ఉదాహరణలు

- **సూక్ష్మ చిత్రాలు** అనేవి చేతితో రాసినవాటిని వివరించడానికి లేదా స్వతంత్ర రచనలుగా ఉపయోగించే చిన్న-ఆకృతి చిత్రాలు.
- అవి సంక్లిష్టంగా ఉంటాయి, చక్కటి వివరాలు, ప్రకాశవంతమైన రంగులు మరియు బంగారం మరియు లాపిస్ లాజులి వాడకంతో ఉంటాయి.

కీలక పాఠశాలలు:

1. **మొఘల్ సూక్ష్మచిత్రాలు (16వ–18వ శతాబ్దాలు):**
    - అక్బర్ ఆధ్వర్యంలో ప్రవేశపెట్టబడింది.
    - పర్షియన్ వాస్తవికత మరియు భారతీయ ఇతివృత్తాల మిశ్రమం.
    - బసావన్ మరియు అబ్ద్ అల్-సమద్ వంటి కళాకారులు.
    - కోర్టు దృశ్యాలు, యుద్ధాలు, ప్రకృతి మరియు చిత్తరువులను చిత్రీకరించారు.
    - *ఉదా.*అక్బర్నామా, బాబర్నామా.
2. **రాజ్‌పుత్ సూక్ష్మచిత్రాలు (17వ–19వ శతాబ్దాలు):**
    - ఆధ్యాత్మిక మరియు శృంగార ఇతివృత్తాలతో కూడిన స్వదేశీ శైలి.
    - ఉప పాఠశాలలు: మేవార్, మార్వార్, బుండి, కోట, పహారి.
    - రామాయణం, కృష్ణ లీల మొదలైన వాటి నుండి ప్రేరణ పొందింది.
    - *ఉదా.* కాంగ్రా పాఠశాల నుండి గీత గోవింద చిత్రాలు.

పోలిక మరియు వ్యత్యాసం

లక్షణాలు	కుడ్యచిత్రాలు	సూక్ష్మ చిత్రాలు
మీడియం	గోడలు (దేవాలయాలు, గుహలు, రాజభవనాలు)	కాగితం, వస్త్రం, తాటి ఆకులు
పరిమాణం	పెద్ద ఎత్తున	చిన్నది, చేతితో పట్టుకున్నది
థీమ్‌లు	మతపరమైన, పౌరాణిక	మతపరమైన, కోర్టు జీవితం, శృంగారభరితం, ప్రకృతి
పోషకుడు	దేవాలయాలు మరియు రాజులు (ఉదా., చోళులు, విజయనగరం)	మొఘల్ చక్రవర్తులు, రాజపుత్ర రాజులు

ARK Reflections IAS

ప్రాముఖ్యత

- గోడ చిత్రాలు సామూహిక మత స్పృహ మరియు ఆలయ కేంద్రీకృత సంస్కృతిని ప్రతిబింబిస్తాయి.
- సూక్ష్మచిత్రాలు రాజ అభిరుచులను, రాజకీయ చరిత్ర యొక్క డాక్యుమెంటేషన్‌ను మరియు వ్యక్తిగత భక్తిని ప్రతిబింబిస్తాయి.
- రెండూ భారతీయ సౌందర్యశాస్త్రం మరియు ప్రాంతీయ కళా వైవిధ్యం పరిణామానికి దోహదపడ్డాయి.

ముగింపు

భారతీయ కళలో కుడ్యచిత్రాలు మరియు సూక్ష్మ చిత్రాలు రెండు విభిన్నమైన కానీ సమానంగా ముఖ్యమైన సంప్రదాయాలు. ప్రజా మత ప్రదేశాలలో కుడ్యచిత్రాలు గొప్పతనాన్ని మరియు భక్తిని సూచిస్తుండగా, సూక్ష్మచిత్రాలు రాజరిక చక్కదనం మరియు సాంస్కృతిక సూక్ష్మ నైపుణ్యాలను సంగ్రహిస్తాయి. కలిసి, అవి భారతదేశ దృశ్య వారసత్వాన్ని సుసంపన్నం చేస్తాయి మరియు దాని చారిత్రక మరియు సాంస్కృతిక పరిణామంపై విలువైన అంతర్దృష్టులను అందిస్తాయి.

ARK Reflections IAS